

שׁוֹ"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 14

טעימה מכוס הקידוש

מה כמות של היין שצריך המקדש לטעום מהכוס שקידש עליה?

אחר סיום הקידוש יש לשתות מן היין "מלא לוגמיו", והוא שיעור של מיליו חצי פה, הגדול לפי גדולו והקטן לפי קטנו, וישתה שיעור זה בלא הפסק רב ביניהם.¹

אם קשה למקדש לשתות שיעור רוב רביעיית, האם יכול אחד מהמסובים לשתות במקומו?

הטוב ביותר הוא שהמקדש עצמו ישתה את הכמות הנזכרת, אולם אם אינו מסוגל לשתות כל כך הרבה, יכול לתת לאחד הסועדים לשתות כמות זו במקומו, ודי שהמקדש יטעם מעט וחברו ישתה כשיעור הנ"ל.²

כאשר המקדש אינו יכול לשתות כלל, ראוי לתת לאחר לקדש. אולם אם בכל זאת רוצים לכבדו, או שהוא היחיד שיודע לקדש, יכול לקדש, ואתו ישתה מן היין כשיעור מלא לוגמיו.³

אף בקידוש היום הדין כן ואחד יכול לברך והשני ישתה, אולם בקידוש היום ראוי יותר לחזור אחר מי שיכול לקדש ולשתות ולפחות קמעו.⁴

מה הדין אם המקדש טעם מהיין אך לא שתה כשיעור 'מלא לוגמיו'?

שתיית כמות היין הנזכרת מעכבת, ולכן אם לא טעם המקדש יטעם אחד מהמסובים כשיעור, ואם אף אחד מבני הבית לא שתה כמות זו לא יצאו ידי חובת קידוש, ויש לחזור ולשתות מהכוס כמות יין זו.⁵ ואם נגמר היין בכוס אך נשאר בבקבוק, ימוזג המקדש ושתה, ואם אין דרכו לשתות יין כלל בהמשך הסעודה צריך לחזור ולברך שוב ברכת בורא פרי הגפן, ואם נגמר היין גם בבקבוק יש לעשות קידוש מתחילה.⁶

בדיעבד, אם כל הסועדים יחד שתו כמות יין של כארבעים ושתיים גרם, יצאו ידי חובה, אולם אין לסמוך על היתר זה מראש, וצריך שלפחות אחד מהסועדים ישתה את הכמות הנזכרת, ובמידה ואף אחד מבני הבית אינו מסוגל לשתות יין מטעמי בריאות וכיוצא בזה, יקדשו בליל שבת על החלות.⁷

האם שאר המסובים חייבים לטעום מהיין של הקידוש?

לאחר שתיית המקדש, מצווה מן המובחר שכל אחד מהסועדים יטעם מעט מכוס הקידוש, משום חיוב המצווה, אך מעיקר הדין אין חובה בשבני הבית ישתו מכוס הקידוש, ויוצאים ידי חובת קידוש בשתיית המקדש.⁸

מה הדרך הנכונה לנהוג בשתיית 'שיירי מצווה'?

לכתחילה צריך לשים לב שלא למוזג מכוס היין ששתה בה המקדש לשאר הכוסיות, מפני שייך ששתו ממנו נקרא פגום ואינו ראוי לכוס של ברכה. אמנם כל עוד ובני המשפחה שותים מכוס הקידוש עצמה, אין הם נחשבים שותים יין פגום, מפני ששתיית כולם נחשבת כשתייה אחת רצופה, ורק כאשר מוזגים את היין מבוסת הקידוש לכוס אחרת הוא נחשב פגום.⁹

אם יש אורחים שלא נעים להם לשתות משיירי כוס

של ברכה של המקדש, כיצד ינהגו?

כאשר יש סועדים מרובים וביניהם אורחים שלא נעים להם לשתות מכוס המקדש, יכולים לנהוג באופנים הבאים:

א. לאחר סיום הברכה וקודם ששתה המקדש, ראשית קודם שיטעם, יעביר חלק מהיין מכוס הקידוש לכוס אחרת, וישאיר אצלו ככוס כמות של ארבעים ושתיים גרם, וישתה ממנה, ואת הכוס שהעביר אליה את היין יחלק בין הסועדים.¹⁰

ג. ימזגו מכוס המקדש לכוסות אחרות ויסיפו עליהם מעט יין מן הבקבוק, ובכך מתקנים את היין, מיינ פגום ליין כשר לקידוש כאשר נתבאר לעיל.¹¹

אם המקדש הפסיק בדיבור בין הברכה לטעימה, האם יצא ידי חובת קידוש?

אין לדבר בין ברכת הקידוש לטעימת היין משום הפסק. אם קידש, וקודם שטעם הפסיק בדיבור, חוזר ומברך בורא פרי הגפן, אבל אינו חוזר לברך ברכת הקידוש.¹² אך, אם הדיבור היה לצורך הקידוש, אינו חוזר ומקדש, ויצא ידי חובה.

בני הבית שדיברו קודם שטעם המקדש, יצאו בדיעבד ידי חובה, אך אם רוצים לשתות מן היין צריכים לברך שוב ברכת בורא פרי הגפן.¹³

קידש על היין וקודם שטעם המקדש נשפך הכוס מידו מה יעשה?

אם קידש על היין, וקודם שטעם נשפך היין, הדין הוא שחוזר וממלא כוס יין אחר, חוזר ומברך הגפן, אבל לא חוזר על ברכת הקידוש. אולם אם היה בדיעבד לשתות עוד יין במהלך הסעודה לאחר הקידוש, אין צריך לברך בורא פרי הגפן שנית.¹⁴

קידוש במקום סעודה

הקדמה: נאמר בנביא ישעיה "וקראת לשבת עונג", ודרשו חכמים במקום הקריאה [היינו אמירת קידוש] שם יהיה עונג [כלומר במקום הסעודה]. ועל כן צריך לקיים את מצוות קידוש על היין במקום סועדים שם את סעודת השבת, וזהו הנקרא בפי חז"ל 'קידוש במקום סעודה'.¹⁵

אם לא הסמיכו את הקידוש לסעודה, באיזה אופנים צריכים לחזור ולקדש?

אחר הקידוש יש להסמיך את הסעודה לקידוש ככל הניתן, ואין להפסיק בין הקידוש לסעודה אפילו לא הפסקה צרדה. אם שהו יותר מ-72 דקות מהקידוש - סעודה, מי שלא שתה רביעיית יין (81 גרם) - קידוש - צריך לחזור ולקדש.¹⁶ אולם דברים שהם מצרכי הסעודה כגון להכין סלטים או להגיש את המנה הראשונה, מותר להמתין להם.¹⁷

קידש בביתו, ומיד לאחר הקידוש נשמעה אזעקה ועברו לאכול במקלט של הבניין, האם חוזר ומקדש?

אם קידש בבית אחד ובליט ברירה היה צריך לעבור לסעוד בבית אחר, או במקלט של הבניין, יש לחזור ולקדש בבית שעובר אליו אחר הקידוש.¹⁸

האם מותר לקדש לחולים או אנשים אחרים, אם אינו אוכל יחד איתם?

מותר לאדם לקדש לאחרים על מנת להוציאם ידי חובה, אף על פי שהוא אינו אוכל שם, והעיקר שהשומעים יאכלו שם ויקיימו 'קידוש במקום סעודה'.¹⁹

חולה הנמצא בחדרו וסועד שם, ושומע קידוש מהמקדש שנמצא חוץ לחדרו, והוא האם יצא ידי חובת קידוש?

מותר לאדם לקדש בקול ולהוציא את שכנו ידי חובה, או את כל השומעים אותו, אף על פי שכל אחד מהם סועד בביתו, ובלבד שהמקדש יכוון להוציא ידי חובה, והשומע יכוון לצאת ידי חובה.²⁰

הנמצאים בחדר אוכל של מלון, ועשו קידוש במקום אחד, וכעת רוצים לאכול בפניה אחרת בחדר האוכל, האם צריכים לחזור ולקדש?

לכתחילה אין לשנות את מקום הסעודה אפילו מפניה לפניה במקום אחד, כגון המתארחים בבית מלון ובחדר האוכל, קידוש בפניה אחת על מנת לאכול שם ולבסוף ישבו לאכול בפניה אחרת, אין לעשות כן לכתחילה כיון שגם שינוי מפניה לפניה נקרא שינוי מקום, אלא אם כן חשבו מראש לעשות כן, ומכל מקום גם אם לא חשבו על כך מראש ונאלצו לעבור לפניה השנייה של חדר האוכל יצאו ידי חובתם.²¹

קידשו בסלון והחלו אזעקות ורוצים לאכול בחדר ממ"ד (בדירתם) האם צריכים לחזור ולקדש?

אין לקדש בחדר זה ולאכול בחדר אחר, אם לא רואה את המקום שברצונו לאכול שם בעת הקידוש, ואם חשב על כך בעת הקידוש, אינו צריך לחזור ולקדש אם עובר לחדר השני. גם במקרה שרואה את החדר השני או את החצר כנ"ל, אין ראוי לעבור לאכול שם, ואם חשבו על כך מראש מותר לצאת לחדר השני.²²

כשיש 'קידוש' בבית הכנסת, מה יעשו כדי שיחשב למסובים כ'קידוש במקום סעודה'?

כאשר אין אפשרות לסעוד את הסעודה הרגילה בסמוך לקידוש, ניתן לאכול לפחות עשרים ושבע גרם של מאכל מחמשת מיני דגן (לא אורז) שברכתו "בורא מיני מזונות", או לשתות למעלה משמונים ואחד גרם יין או מיץ ענבים [כיון שביין נזכר בתלמוד שהוא סועד את הלב ועל כן שתייתו נחשבת לקידוש במקום סעודה] שבאופן זה, ניתן להחשיב את האכילה או השתייה לסעודה. אך צריך לאחר מכן להשלים את סעודת השבת על פת, אולם לעניין לצאת ידי חובת מצוות קידוש יצאו ידי חובתם.²³ לכן כשיש קידוש בבית הכנסת יש להקפיד שכל מי שרוצה לצאת ידי חובת קידוש ולאכול שם יהיה לו לפחות עשרים ושבע גרם ממין מאפה שברכתו מזונות או למעלה משמונים ואחד גרם יין או מיץ ענבים, ואם נראה שאין מספיק מיני מזונות או יין לאכול ולשתות כשיעור הנזכר, עדיף להימנע ולא לאכול שם. ומכל מקום הרוצה לסמוך על כך שהמקדש אכל במקום סעודה ועל ידי כך הוציא אותו ידי חובתו גם בדין של קידוש במקום סעודה, אין למחות בידו, ויאכל לפחות כית פירות ויברך ברכה אחרונה, והירא את דבר השם לא יסמוך על קולא זו.²⁴

1 ש"ע סימן רע"א סעיף יג, ובמשנ"ב שם.
2 ש"ע סימן ע"ד, כ"ח סימן רע"ב ס"ק נג.
3 ואף על פי שאי אפשר לברך ברכת הנהנין ללא טעימה ממנה, מכל מקום כיון שבמקרה זה קידוש ברכת הגפן נהפכת לחלק מן המצווה ואפשר שאחרי קידוש והשני ישתה, שש"כ פ"ק מה סעיף יד עמוד קכח.
4 ש"ע סימן רע"ג סעיף ד, וברמ"א שם, ובמשנ"ב ס"ק ט.
5 ש"ע סימן רע"א סעיף יד, ובמשנ"ב שם ס"ק סו, וב"ע"ק ע"ג כתב: ובדיעבד הסכימו הרבה אחרונים דאפילו שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו אך שלא ישתה ע"י שתיית כולם יותר מכדי אכילת פרס.
6 משנ"ב סימן רע"א ס"ק עז, ע"ה, ובסימן ר"ז ס"ק כ.
7 משנ"ב סימן רע"ב ס"ק לג.
8 ש"ע סימן רע"א סעיף ד.
9 שער הציון סימן רע"א ס"ק פט.
10 שם.
11 ע"פ ש"ע שם סעיף יז, והמשנ"ב והשע"ה צ"ע שם.
12 ש"ע סימן רע"א סעיף טו.